

kal közelebb van a természethez, mint a nyugatiak. Régi kínai festményeken az ember csupán picike pont, a természet van kiemelve körülötte. A lényeg az egységes egész, a természettel való együttalkotás, együttlétezés, és nem a hierarchikus viszony. Lovadi Kinga megtapasztalhatta, milyen a keleti emberek hozzáállása, milyen ott az art nature, hiszen a fenesi tábor előtt Dél-Koreában is szerzett tapasztalatokat. A koreaiak a '80-as évek óta foglalkoznak természetművészettel, a cél ennek az irányzatnak az elterjesztése.

A természetművészet képviselői sokszor mintha a földműves munkát emelnék művészi szintre. Fontos továbbá, hogy az alkotó nem rombol, nem individualizál. Európában egyedülálló módon csak Egerben működik természetművészeti szak az egyetemen, a képzést néhány éve indították. A már említett Erőss István az egri Eszterházy Károly Egyetem Vizuális Művészeti Tanszékének vezetője. A képzőművészeti szakokon általában csak a hagyományos módszereket tanít-

ják. A természetművészeti alkotások zöme efemer művészet, semmiképp sem alakítható át árucikké. Nem profitorientált művészet. Nem nyereségvágyból születnek a művek.

A várasfenesi tárlaton is csak a művek bizonyos részét tudták kiállítani, hiszen nem volt minden bevihető a kiállítótérbe, ezeket fotográfiák segítségével mutatták be. A PART csoport szeretné elvinni a kiállítást Budapestre és Egerbe, Kolozsvárra, Marosvásárhelyre és Csíkszeredába, természetesen Nagyváradon is bemutatták az anyagot.

TÓTH HAJNAL

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (9.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Társadalom

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikáiról annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletrajzát Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratkötég élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készül, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésnént állt be „írásipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletrajzának sorozatban közlendő részleteit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Bukarestben az erdélyi gyökerű Ioan Bianu szenátor, irodalomtörténész egymás után intézett heves támadásokat az erdélyi magyar kulturális intézmények, a kisebbségi oktatás, tankönyvek, általában a felekezeti magyar oktatás ellen. A szászokat viszont kímélte, cserében lojalitáskért. Kijelentette, hogy a magyar kisebbség „ördögi szervezete” ellen erőszakos romanizálással, adminisztratív eszközökkel kell harcolni. Az egész erdélyi magyar sajtó – irányzatra való tekintet nélkül – érzékenyen és élesen reagált Bianu mértéktelen kirohanásaira. Váradon az év elején hivatalba lépett Nicolae Popovici prefektus újabb, nagyszabású idegenellenőrzést harangozott be. Mindenkinek igazolnia kellett az illetőségét, ki tudja, hányadszor! A nem helybelieket kiutasították a megyéből. Igazolásra jelentkezők hatalmas tumultusa támadt a városházán, a

háztulajdonosoknak is be kellett nyújtaniuk a náluk lakók összeírasi íveit. Milyen jó, hogy mi már akkor nem voltunk Tóth úr lakói, mivel előző nyár közepén szüleim átköltöztek a Ferenc utcai kis saját házba. Egyébiránt automatikusan helyi illetőségűnek számított az, aki 1918. december elsején vagy már előtte Váradon, illetve a megye Romániához került részén élt. A szüleim mint Nagyváradon lakó érmellékiek így automatikusan román állampolgárok lettek.

Újsághírekben, szóbeszédben gyakran szó esett a váradi nagyalomás mellett működő 2-es számú postahivatalban leleplezett szabálytalanságokról. Ennek tudható be, hogy a 2-es posta személyzetét rendeletileg széthelyezték az ország különböző megyéibe. Például Bondor Mihály főfelügyelőt Moldovába, Fálticeni-be, a többieket is az Ókirályságba. Nagy sajtóvisszhangot keltett ez az intézkedés, mely ráadásul se az illetőség igazolásakor, se a 2-es posta személyzetének széthelyezésekor nem vonatkozott a román nemzetiségű alkalmazottakra, holott éppen ők voltak azok, akik igen nehezen és csak kevesen tudták volna igazolni, hogy 1918. december elseje előtt is itt éltek, és közülük került ki a szabálytalan-

kodó hivatalnokok többsége. Az év elejének másik nagy szenzációja volt egy konstancai dollárhamisító banda leleplezése, amelyik Erdélyt, főleg Váradot, Aradot és Temesvárt árasztotta el hamis bankjegyekkel. A fő hamisítók nevéből ítélve – Kartusinszky József és Klaszuckó József – lehettek akár magyarok is, de inkább lengyelek. Miért hamisították volna erdélyi magyarok éppen Konstancán a dollárt?

Az erdélyi zsidóság a cuzisták antiszemita propagandájának hatására állandó támadások keresztútjében élt. „Romániában élnek, mégis magyarul akarnak tanulni, magyar anyanyelvűnek vallják magukat, holott ők nem is magyarok, hanem zsidók. Ezért válnak a nacionalista zavargók céltábláivá.” – Így érveltek az uszító román lapok. A zsidó érdekeltségű és a demokratikus sajtó erre így válaszolt: „Értjük a szemrehányást! De akkor azt nem értjük, hogy a románul beszélő regáti zsidók fejét miért verik be Cuza professzor tanítványai, Codreanu és társai? Hiszen ők román anyanyelvűek! Erre, ugye, nincs válasz!”

A *Pesti Napló* 1924. február 10-i száma áttekintést nyújtott a romániai magyar irodalom és irodalmi élet helyzetéről, 1919-től 1924 elejéig. Eszerint az *Adevărul Literar* mellékletében, az *Universul* és a *Dimineața* című lapokban, Ion Lupu fordításában Jókai, Mikszáth, Rákosi Viktor, Molnár Ferenc, Karinthy Frigyes műveiből jelentek meg írások az utóbbi öt esztendőben. Nagyváradon egy lírai antológia látott napvilágot román nyelven. Ebben a kolozsvári Justin Iliescu fordításai révén Ady, Kiss József, Kosztolányi, Szép Ernő, Gyóni Géza és több erdélyi magyar költő verseiből ismerhetett meg egy válogatást a román olvasó. A kötet címe Oláh Gábor egyik verse nyomán *Laura* volt. A legionárius Nichifor Crainic és a szélsőjobbos Octavian Goga ezekben az években élen jártak a magyar irodalmi művek tolmácsolásában, noha mindketten ultranacionalisták voltak! – Ezt nem könnyű megmagyarázni...(...)

Bécsi hír volt 1924 tavaszán, hogy a gazdagok szalonjaiban már szól a 20. század egyik nagy találmánya, a rádió. „Hangversenyt hallgatnak otthon az emberek!” – írták a lapok. Sokan hitetlenkedtek: az nem létezik, ilyen találmányt elképzelni se lehet! De egyre többen beszéltek róla a Bécsből, majd Pestről hazatérők, akik látták, hallották az

új csodát. A budapesti lapok ún. rádiórendelet kiadását sürgették 1924 májusában, amiről arra lehetett következtetni, hogy az „új csoda” már nem csak Bécsben az. Egyelőre nem lehetett rádióengedélyt kapni Magyarországon, holott az egész főváros tehetősebbjei rádiólázban égtek, szerkezeteket fuseráltak és működtettek, a rendőrség pedig besúgások alapján sorra-rendre elkobozta a rádiókészülékeket. Hogy miért volt a hatósági ellenkezés, nem derült ki. Azt tervezték, hogy olyan vevőkészülékek kerüljenek forgalomba, melyek csak a létesítendő csepeli adóállomás műsorát foghatják, a többit „leplombálják”. A radikálisabb lapok bírálták is a kormány szerveket: miért bizalmatlanok és lassúak ebben a kérdésben? Miért félnek a külföld hangjától, amikor már egész Amerika és Nyugat-Európa hallgatja egymást, és ettől nem dőlnek össze?

Leírhatatlan volt a tömegnyomor Nagyváradon ekkoriban. Az állomás, egy 35 vagonos szerelvényben, mely hónapok óta ott vesztegelt, és már körülötte a fű, vagonlakókat fedezett fel a rendőrség. Negyvenöt csavargót szedtek elő a vagonokból, katonaszökevényeket, tolvajokat, zsebeseket, körözötteket, rongyos, sőt meztelen nőket és férfiakat, ott-hontalanokat, munka nélkül tengődőket. Egyikük, kinek a ruhája szétmállott, más gúnyája meg nem volt, hetek óta csak a vagonban élt, nem ment az utcára. Hiába faggatta legtöbbször a rendőrség: nem válaszoltak, csak némán néztek maguk elé.

Április 5-én Ștefan Holban tábornok, a II. hadtest parancsnoka újra kihirdette Averescu marsall 1920. évi ostromálapot rendeletét, kiterjesztve az osztályizgatásra, a polgárháborús bűncselekményekre, gyilkosságra való uszításra, csavargásra egyaránt. Indok gyanánt a Bessarábia ügyéről a szovjetekkel tárgyaló bécsi értekezlet kudarcát, illetve a bolsevik veszélyt emlegették. Kommunista vezetőket tartóztattak le, egy részük külföldre menekült. Orosz kapcsolat fenntartásával vádolták őket, Bessarábia elcsatolása céljából, összeesküvéssel a nagyromán állam ellen, és azzal, hogy „felkérték” a szovjet hadsereget, lépje át a Dnyesztert, foglalja vissza magának Bessarábiát. Ezalatt nacionalista román váradi diákok ismét összezúzták a zsidó és a magyar kereskedők cégtábláit, lakásablakait, köztük Sternberg régiségkereskedőét, a Spitzer Divatház tulajdonosáét, valamint Kecskeméti Lipót főrabbi házának ablakait.

A színházba tervezett május elsejei ünnepséget már megint nem lehetett megtartani. A terv szerint a munkásgyűlésen dr. Rozvány Jenő magyarul, Tiron Albani pedig románul mondott volna beszédet, de „katonai hatósági engedély hiánya, illetve a tervezett beszédek teljes szövegének előzetes be nem mutatása” miatt mindkettőt betiltották; a bemutatásra tervezett színműnek, Heyermann *Remény* című darabjának előadását pedig megkezdése után hatósági felszólításra, félbe kellett szakítani. A Vomácska József vezette helyi szimfonikus zenekar nemzetiségi összetétele is szálka volt a kulturális hatóság szemében, ezért 32 százalékos adó terhelt minden eladott koncertjegyet. Mikor a társaság vezetői ennek az adónak 16 százalékra való csökkentését kérelmezték, Gheorghe Bacaloglu ezredes – volt prefektus – megígérte, hogy „elintézi az ügyet”, ha a *Filharmoniai Társaság* beolvad az általa vezetett *Cele Trei Crișuri* kulturális egyesületbe. A filharmonikusok viszont úgy döntöttek, akkor inkább fizetik a magas adót. Május végén az Olaszországból hazafelé tartó Hubay Jenő koncertezett Váradon. Kósa György kísérte zongorán, Stradivariján pompásan zengtek az általa előadott zene-művek, fél ház volt, de teljes siker. (...)

Május végén, 28-án Cotroceni-ben felrobbant ezervagonnyi lőszer, s a hadsereg lőszerraktárában keletkezett tűz miatt

a robbanássorozat három órán át tartott, és óriási pánikot keltett, mivel egy kilométernyi távolságra röpködtek szerteszét a repeszek. 15 millió töltény és gránát robbant fel! A hatóságok szabotázsra gyanakodtak. Az érintett városnegyedek lakosai rémülten menekültek. Délután négy órakor felrobbant a tűzérési lőszerraktár is. A terjedő tüzet sokáig nem lehetett lokalizálni, még a fél kilométerre fekvő királyi palota is megsérült. A király a parkban olvasgatott, Ileana hercegnő a közelében vett leckéket egy festőművészttől. Beszakadt a palota mennyezetének egy része is. A királyi család autón elmenekült, s ott, ahol kevéssel előbb még Ferdinánd király tartózkodott, percekkel menekülése után lövedékek robbantak, mintha csak neki szánták volna. A négy órán át tartó robbanássorozat az egész fővárost megrázta. A lakosság a házakból a parkokba menekült. Az eléggé gyakori földrengésekre volt ez reflex, jelen esetben nem a legjobb megoldás, hiszen a szabad téren könnyebben sérthették volna a szertereppenő, tüzes repeszek az embereket. Babonás félelem lett úrrá Bukarest népén. A főposta csillárja is leszakadt, este hét órakor elvélve még mindig hallatszottak robbanások. A teljes lőszerállomány elpusztult, ami a raktárakban volt. Hetvenkilenc halottat követelt a szerencsétlenség, a pirotechnikai intézet több vezetőjét letartóztatták.

Pár napra rá, június másodikán Budapestet pusztította egy kivételesen nagy vihar. Hullámozott a víz

egy-
sokat. Sötétségbe borult a magyar főváros. Ráadásul a magyar szurkolók nagy bánatára, a párizsi futball-világbajnokságon az egyiptomi csapat váratlanul kiverte a magyar válogatottat. A parlamentben is szóvá tették a vereséget: „Persze, mert zsidók vezetik a magyar sportot!” A románok közül egyesek igen örvendeztek a pesti pusztító ítéletidőnek „Ha nekünk Cotroceni, akkor nekik istencsapás! Így igazságos!” – Hát, ilyen volt a légkör, és ennyire ostobák a tömegek...

A Szent László téren gőzerővel folyt a parkosítás és a szobortalapzat építése. A Rosenberg cég 70 munkását Duiliu Marcu bukaresti főépítész vezényelte, hogy őszre elkészüljön Ferdinánd király lovas szobra. Meg is lett. Viszont a köztisztasági és higiéniai hiányosságok miatt újra tífuszjárvány tört ki Nagyváradon. Fertőződött a Pece, elterjedt a hír, hogy a Sebes-Körös is. Az emberek nem is mertek a vízében fürödni. Tífusz vitte el Darabont Gyula baptista igehirdetőt, leányát és fiát. A továbbra is koszos, elhanyagolt utcákban, a járda melletti lefolyókban vánszorgott, bűzlött a szenny, a tébécé és más fertőző betegségek melegágya, hiszen az utcán játszó gyerekek beletapostak, beletenyeltek, s utána ettek a mosdatlan kezükkel. Dr. Grósz Menyhért, a város hírneves orvosa kétségbeesett cikksorozatban tiltakozott a katasztrofális állapotok ellen, de a román hatságok azzal vágták el a száját, hogy „miért nem tiltakozott, hangoskodott 1919-ig? Addig jó volt a város olyannak, mint amilyen volt?” Grósz doktor bátran megírta a választ: „Igen, jó, mert akkor a háborús terhek ellenére rendszeresen tisztították a csatornákat, karbantartották a várost, most viszont már ötödik éve béke van, és kosz!”

A kiéleződött nyelvhasználati vitákban a *Nagyvárad* okos taktikát folytatott, a „Romániában mindent románul!” jelző kapcsán fölidézte szó szerint a nemzetiségi nyelvhasználat szabadsága érdekében az 1910–1918 közötti, budapesti parlamenti üléseken elhangzott, kemény hangú román képviselői felszólalásokat: Teodor Mihali, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș, Octavian Goga, dr. Vasile Lucaciu és mások követeléseit. Ezeket utólag is jogos és helyes követeléseknek ismerték el a *Nagyvárad* cikkírói, de

föltették a kérdést: hol vannak most ezek az urak, amikor azt, amit ők követeltek a saját nemzetiségüknek, a magyar nemzetiségű állampolgároknak kellene megadniuk? Ezekre az idézetekre nemigen hangozhatott el cáfolat, hiszen a nevezettek egyébből sem álltak ki öt éve, mint verték a mellüket: hogyan, mikor, hányszor léptek fel a románság anyanyelve és kulturális hagyományai védelmében a magyar parlament ülésein. Tehát le nem tagadhatták! Arra pedig nem volt válaszuk, hogy akkor viszont fordított alaphelyzetben ugyanezek az érvek miért nem érvényesek? (...)

Apa jegyzeteiből látom, hogy ő név nélkül bár, de cikket írt a *Nagyvárad* 1924. augusztus 8-i számába a tisztviselők nyomoráról, amely főleg a postán nyilvánvaló. Nő a drágaság, és néha ki se fizetik nekik a havi járandóságot, mert... nincs rá pénz. Ha igen, akkor is hol elsején, hol 15-én, hol több napon át, részletekben, úgy, ahogy csordogál Bukarestből a pénz. Előfordul, hogy teljesen kimarad egy hónapnyi bér! Ráadásul levonások tömegével csökkentik, olyan intézkedésekkel is, amelyeket még a régi, magyar rendszer idején vezettek be, sőt, már akkor meg is szüntettek. Fölvetette továbbá panaszként, hogy a váradi postások nem kapnak szabadságot, az Ó-Romániából jöttek viszont mindig, amikor csak kéri. A többség 1700-2000 lejes fizetéséből hogyan teljék kosztra, ruházatra, lakásra és adókra? A legtöbben kölcsönökből tengődnek... Tabéry Gézától tudta Apa,

hogy a postaigazgatóság megpróbálta kinyomozni, ki a cikk szerzője, de a lap szerkesztősége szilárdan állította, hogy egy belső munkatárs, aki a postán szerezte információit. Hogy kitől, nem kérdezték a nevét – válaszolták. (...)

Az érminszenti Ady-ünnepségek alkalmából, amelyeken Erdély minden számottevő irodalmi személyisége részt vett, Rákosi Jenő és Herczeg Ferenc Adyt rágalmozó, támadó cikkeket írt Budapesten. Szabó Dezső a *Világban* mérges hangú cikkben válaszolt Ady támadóinak, a maga szokott modorában. Védte Ady magyarság szemléletét, költészetének nemzeti-morális rangját, amelyet Rákosi és Herczeg kétségbe vont, majd Herczeg egyik udvariasnak szánt, megengedő mellékmondatára: „Adyt én fényes tehetségű költőnek tartom”, így reagált: „Ugyan, Herczeg úr! Mit szólna ön ahhoz, ha a parajdi büdösköves gyufa ezt az objektív mondatot mondaná: a Napot én fényes világítású testnek tartom?” Szabó Dezső a keresztény kurzust bírálta, és Herczeg Ferencet „a keresztény bolsevizmus sváb dudelsack-jának” (dudaszákjának) tartotta, „budakeszi öntudattól feszengő író”-nak nevezte. Egyébként 1924-ben döglesztő kánikula után télies hidegre fordult az időjárás egész Európában. Fázott a város, és fázlódott, sőt, megbetegedett anyám, akinek a méhében ott dideregtem magam is.

Parlagi Lajos távozásával feloszlott a nagyváradi színház operarészlege, amely – a korabeli sajtó szerint – eltartotta állandó telt házaival a prózai és operett részleget is. Elment a városból Szathmáry Endre karnagy is, Pécsre. Ősztől megvonták a váradi színház koncesszióját. Parlagi társulata, amely az utolsó évadban tizenegy operát, illetve daljátékot mutatott be, amelyben többek között Dajka Margit, Kovács Kató, Misoga László, Vígh Ernő, Zilahy Irén játszott, nagy-

részt elszéledt. Az új igazgató, Gróf László új társulat után nézhetett.

Az év krónikájához tartozik még a szellemidézés misztikus járványának elterjedése Váradon. Mintegy száz-százötven spiritiszta működött, találkozott, rendezett szeánszokat feledhetetlenül bohém, lelkiekben megnyomorított szülővárosomban. A korabeli sajtó szerint jobbra mind értelmiségiek voltak. A sok-sok szeánsz között akadt nem egy ún. erotikus spiritiszta összejövetel is, amikor a bekötött szemű résztvevőket ügyesen elrendezve ültették össze, és a sötét szobában az egymást érintő ujjak, kezek egymás testrészeire csaptak le. „Nézni” nem volt szabad, csak érinteni egymást, és nem lehetett tudni, hogy kivel, ki volt. Bizonyos rendezvényekre fiákerrel kellett menni, kísérel, bekötött szemmel. A rendőrség egyszer üldözte, máskor meg vezetői is örömmel vettek részt a titkos-bűnös szeánszokon, ahol nem az ősök, hanem a perverz kielégülések szellemét idézték meg.

(Folytatjuk)

*A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR*